

GIMTOSIOS ŽEMĖS POETAS

Lietuvių poetas nuo K. Donelaičio laikų gyveno kaimo aplinkoje, ir čia jam buvo gera. Miesto civilizacija plėšė jį lauk iš gimtosios gūžtos, universalios idėjos stūmė į visuotinumą plotmes, modernizmo bangos rideno į europinius standartus, o jis vis atkakliai grįždavo į kaimo palaukę, nieko gražesnio neradęs.

Šita grįžtančioji poetinio žodžio jėga ypač stipri Antano Miškinio lyrikoje. Ji veržiasi į laukų žydėjimą kaip į aukščiausią būties viršūnę, anapus kurios nėra nieko daugiau. Bet veržiasi iš „žviegiančio asfalto“, jau užkliudyta miestiško skepticizmo ir nusivylimo ironijos. A. Miškinis stovi susikirtimo taške: iš vienos pusės – kaimas, iš kitos – miestas; viename šone skamba ilgesingos liaudies dainos, o kitame trunkosi padūkęs *100 pavasarių* K. Binkis. Dviejų gyvenimo sanklodų balsai susitinka jo lyrikoje – dainiškasis švelnumas ir ironijos kirtis, graudi intonacija ir ekspresyvus vaizdo potėpis, tarminė lytis ir aforizmo elegancija. Tokiais kontrastiškais deriniais ir nerimastingai šokinėjančia ritmika jo eilės fiksuoja Lietuvos perėjimą iš tūkstantmetės agrarinės civilizacijos į šiuolaikinę miestišką kultūrą, skausmingai įsitempusios ir graudžios savo romantinės elegijos pozicijoje, iš kurios matėsi tik kelias atgal.

A. Miškinis užaugo Rytų Aukštaitijos kaime, kur ilgiausiai išsilaikė patriarchalinės buities ir senoviškos liaudies kultūros tradicijos. Gimtojoje gryčioje pyškėjo staklės, o sena audėja niūniuodavo liūdnas praeities dainas. Skerdžiaus trimitas žadindavo piemenis, o jo pasakojimai apie degančius pinigus atrodė tokie tikri. Miške dar vaidendavosi pakaruoklių dvasios, o akmenyse buvo aiškiai įspaustos velnio pėdos. Visas kaimas išlydėdavo pašauktąjį karan, nugiedodavo mirusįjį, smagiai atšokdavo vestuves, prisijuokdavo iš tų pačių pokštų ir melagysčių. Tas bendras žmonių buvimas, dar neišardytas kapitalistinio ūkininkavimo, apgaubė ir poetą savo dvasia: būk su visais, nesipuikuok savo individualumu, neprasišauk iš įprastos kasdienybės. Grįžęs tėviškėn, A. Miškinis nusimesdavo kaklaraištį ir griebdavosi dalgio. Pašnekindavo kiekvieną sutiktąjį. Dainuodavo kaimo vestuvinių būry, kol pravirkdydavo jaunąją. Ir buvo savas tarp sodiečių, o ne atostogaujantis ponas. Universitetiniai mokslai neišgairino kaimiečio psichikos – bendravimo džiaugsmo, tarmiškos šnekos, liaudies dainų ir pasakojimų, nepaprastai imlios atminties konkreitiems nutikimams ir buities smulkmenoms, emocių pasaulėvaizdžio, susijusio su gamta. Juknėnų kaimas, apsuptas kalnelių, ežerėlių, miškų, liko jam visam gyvenimui įstabiausia žemės vieta – vienintele, kur žmogus dar gali būti laimingas. „Emigracijoje aš būčiau miręs iš ilgesio“, – teigė A. Miškinis savo šešiasdešimtmečio minėjime. „Apie gimtinę pagalvojęs, vos tik užmerkiu akis, ir tarytum iš karto ten atsiduriu, daug ką aiškiai matau. Svyruoja beržų viršūnės, sniega rudenį kaip žvaigždėmis geltonais bei rausvais klevų lapais, žydi ievos ir vyšnios“¹, – rašė jis.

Tačiau būti kaimo grožio giesmininku, naiviu ir jausmingu, kaip A. Vienažindys ar Jovaras, A. Miškinis jau nemokėjo. Pirmuosius jo kūrybos žingsnius rikiavo literatūrinė kultūra, o ne tautosakinė tradicija. A. Blokas, Š. Bodleras ir J. Tuvimas – mylimiausi jaunystės metų poetai – vedė sudėtingų minties atotrūkų, rafinuotų aliteracijų ir daugiasluoksnės kompozicijos laiptais. S. Jeseninas mokė emocinio maksimumo ir kvaitulingo ištirpimo vienoje smogiančioje frazėje („Aukso žiedus nutrenksiu šalin, / Ant lango išlaužysiu mirtas“²). Lietuviškojo simbolizmo poetika, 1926 m. dar gana įsakmi

¹ *Miškinis* A. Žaliaduonių gegužė. – V., 1977, p. 248.

² Čia ir toliau šiame straipsnyje cituojami eilėraščiai iš knygos *Miškinis* A. Poezija. – V., 1970 – T. 1.

debiutantams, traukė į savistabos situacijas („Noriu sakyti ir išraudoti / Gelmės širdies“), į paslapties, svajonės, nuojautos neapibrėžtus vaizdinius kontūrus („Ežero bangos / Amžiną ilgesį supa“), į elegiškus įvaizdžius (paukštė pašautais sparnais). „Keturių vėjų“ urbanistiniai maršai nusėjo jo eilių paviršių modernia atributika – greitieji traukiniai, paviljonai, limuzinas, tualetai, kino artistė, širdis kaip dinamitas, kraujo raketos.

Kultūra traukė tolyn nuo gimtojo sodžiaus į naujus mąstymo horizontus, ir poetas išėjo linksmai mosuodamas ranka: „Dabar sudievu, tėviške, parugėmis susišukavusi“. Išėjo su dideliais užmojais ir gražiomis viltimis: „Einu drąsus, naujai atgimęs, / Purvų nuo deimantų atskirti“. Jis ketino mąstyti apie „didelius daiktus“, už viską širdim mokėti, net būti „geras padauža“. Pirmajame rinkinyje *Balta paukštė* (1928) energingai švaistėsi jo visokius motyvus, neaptikdamas savo magistralės, kurią K. Boruta, toks pat kaimo vaikas, užėjo maištingame nerime, o Salomėja Nėris subtiliausioje dvasinių būsenų analitikoje. Nei miesto aplinka, nei literatūrinės srovės, nei vidinis pasaulis nepasiūlė jo kūrybinei minčiai aukščiausios vertybių linijos ir pastovių problematikos židinių. Gana greitai poetas atsidūrė tuštumoje.

*Svajojome net pataisyt pasaulį
Ir laimę sukurt nemarių, didelę.
Taip manėme, bet ar žinojome,
Kad liksim kaip tikri paklydėliai?
„Kaip sniegas, kaip žiedai, kaip muzika“*

A. Miškinis pirmutinis iš savo kartos poetų, šokusių „vytis Europos“, pasuko atgal į gimtojo kaimo palaukes, pramindamas taką gausiai (ypač antrojoje XX a. pusėje) poetinei migracijai iš miestiškos civilizacijos gaudesio į kaimo tylumą. Rusų lyrikoje šituo keliu ėjo S. Jeseninas, plėšomas priešingų istorijos judėjimo krypčių. Lietuvių lyrikoje keturvėjininkai tik ką buvo išgarbinę lokomotyvus, taksomotorus, radijo lakštingalas kaip istorinio progreso centrą, ir šita „naujos buities“ iliuzija ilgai tvyrojo virš trečiojo dešimtmečio poetinių debiutų. A. Miškinis nesirėmė estetinėmis deklaracijomis, o tiesiog instinktyviai (pasižvalgydamas šiek tiek į S. Jeseniną) atšoko nuo miesto tikrovės, kai jo emocijos čia nepajėgė įleisti šaknų ir sužaliuoti.

Romantinė tradicija, atėjusi per simbolizmą, įbrėžė į poeto sąmonę eilėraščio konstrukciją kaip poetizacijos aktą, pagrįstą didelės vertybės ilgesiu ir aukščiausio būties momento nuojauta. Šitą „absoliučios tiesos“ akimirką, reikalingą eilėraščio kulminacijai, A. Miškinis knygoje *Varnos prie plento* (1935) perkėlė į tėviškos žemės. Ir ji tapo žmogiškosios egzistencijos pagrindu, prisiėmusi būties pilnatvės ir harmonijos mirazą, pasidarė stebuklingai graži, atsidūrusi poetizacijos akto viduryje („Ten ir upės, ir vasaros plaukė, / Sidabru juodas varnas palesino“).

Koks žalias laukų platumas! Kaip smagiai bėga šuoliais rugiai! Koks galingas paukščių giedojimas! O nakčia kaip arti krūpčioja žvaigždės! Lietuviškajame eilėraštyje A. Miškinis pirmasis taip stipriai pajuto laukų erdvumą, pilną svaiginančios laisvės, – žmogus, regis, ims ir ištruks iš savo mažyčio kiauto ir nužengs begaliniais toliais į kažką labai reikšminga.

*Tu nematei tokio žydėjimo,
Laukų dainavimo smagaus.
Ne veltui anuomet žadėjome
Žvaigždes nukarstyt nuo dangaus.*

O paukščių koks repertuaras! –

*Jauties poetas ir žmogus.
Vagas taip tiesiai broliai aria, –
Jie nori vis užverst vargus.*

*– Klausyk, tu spjauk į tualetus,
Palik maliariją mady!
Vaizduokis: per laukus gėlėtus
Į pačią saulę aš vedu.
„Žodžiai iš lauko“*

Toks ištrūkimo judesys, staiga plykstelėjęs kaip kažkokio išsipildymo viltis, – eilėraščio viršukalnė, itin charakteringas A. Miškinio lyrikai. Aukščiau jau poetas nekops (nieko gražesnio nebegali būti), o leisis tik žemyn į gyvenimo kontrastus, nusivylimą, ironiją, matuodamas viską platybės ir laisvumo emociniais dydžiais, kuriuos paliko žaliuojantys laukai („Pajusit mano žodžiuose / Žaliuojančias lankas“).

Poetinę iliuziją A. Miškinio eilėraštyje vejasi iš paskos realybės jausmas, neleidžiantis užsimiršti, o aštrus pastabumas, paveldėtas iš žemdirbių, sukuria iš konkrečių detalių tikroviškąjį eilėraščio polių, kuris veikia kaip oponuojanti ir degraduojanti jėga. Tėvas vekselin dūšią įrašė. Motina verkia Brazilijoje žūvančio sūnaus. Tauta karklo vyžom apauta, o tūlam net šilkuos nepatogu ir kieta. Tai vaizbūnai pirkliai apiplėšė mūsų namus. Mylimoji, pasirėdžiusi šilkais ir važinėjanti limuzinu, jau pamiršo savo seną močią, kuri lyjant basa bulves kasa. Šitie reginiai trenkiasi į „sidabrines upes“, „žydinčias obelis“, „banguojančius javus“, ir kas tada belieka iš tos „platumos lig valiai“? Lieka sielvartinga ironija, nevilties kartėlis, apviltojo tūžmastis, išsakoma kapotais eilučių gestais, tarsi rimbo plakimais.

*Išeisime šį rudenį
Su tarbomis per Lietuvą nualintą.
Baudžiovose dar užsigrūdinom
Ir šunimis mokėsime paskatinti.
„Ruduo“*

Kapitalistinė civilizacija apglėbė „žaliąjį sodžių“ ir tempė per skurdo duobes miesto link. Poetas bandė pastoti kelią – kodėl „ponai su medaliais“ turi tukti „brolių artojų“ sąskaita, kodėl valstiečių triūsas atiduodamas pirkliams rykliams? Juk kaimas – tai Lietuva. Jei kaimui lieka vargo suktinis, tai ir tu pašoksi prie karčemos pakelėj, gintaro tėvyne... Poetas nepritarė Lietuvos buržuazėjimui, pražūtingai ardančiam tautos buvimą („Dabartis – netvirtai pamatai“). Tik jis nežinojo kitokios išeities, be romantinio vienos dainos šauksmo – „neišeik, neišeik tu iš sodžiaus“ – kuriuo ir pats rimtai netikėjo. Tai lietuvių kultūros tradicija šaukė poetą atgal į valstietiško gyvenimo sanklodą, kuri akivaizdžiai byrėjo ir tirpo XX a. verpetuose. Šitaip pirmoji inteligentijos karta, išeidama iš kaimo, bandė išpirkti savo kaltę, išsakyti prisirišimą ir atsisveikinimo liūdesį. Taip atsirado A. Miškinio ironiški romansai, pagrįsti tėviškės peizažo ir miestieškos civilizacijos konfrontacija, išdainuoti skausmingu, intymiu tonu, nes kalbama su mylimąja, kuri tik retkarčiais būna moteris, o dažniausiai tai Lietuva.

*Tau nupirksiu naują limuziną!
Nebereiks klumpėtai vargą bristi.
Mes įliesim kraujo ir benzino,–*

Išvažiuosi kaip kino artistė!

*Jau užmirški seną tėvo pirkį;
Jau pakanka, miela, sentimentų.
Mūsų meilę pinigais nupirko,
Gal nejuto, kad tai buvo šventa...
„Laimė rudeniniame palte“*

Į tradicinę kaimo poetizmą aplinką A. Miškinis perkėlė abejonių, svyravimų, ironiško stebėjimo psichiką, iškilusią nestabiliame tarpukario laikotarpyje. Tikėjimas ir desperacija, meilė ir pasmerkimas, entuziazmas ir autoironija išraižo eilėrašty kontrastiškomis linijomis, o tai ir yra A. Miškinio poetikos savitumas. Frazės kursuoja priešingomis kryptimis, ir kiekvienoje sandūroje – sprogo efektas. Eilutė – ūmus energijos prasiveržimas, nervingai blaškantis sakinio logiką; po to aštri tylos pauzė, nukertanti nebaigtą mintį; vėl naujas smūgis į kitą taikinį, nutrūkstantis pakeliui. Strofa – kaprizingas šokinėjimas laipteliais aukštyrų ir žemyn, atveriantis netikėtumo ir neužbaigtumo architektoniką.

*Toks nuogas, toks nuogas ruduo.
Stovi klevas liūdnumo kaip aš.
Eisiu – bėga ten upės vanduo,
Sakau – ir mane tegu neš.
„Toks nuogas, toks nuogas ruduo“*

Iš K. Binkio *100 pavasarių* A. Miškinis nusižiūrėjo esminę avangardistinės poetikos išvadą: eilėraštis nėra lygi slinktis, o įtampų pulsavimas. Metafora, sklidina gyvybingos energijos, griebia ir apverčia įprastus daiktų santykius („Gaudesį vėjas per mišką vos veža“). Vaizdas fiksuojamas iš netikėtų rakursų, kaip ir ekspresionistų piešiniuose („Rankas kaip šakalius įspausiu / Prieš vakarą į baltą staltiesę“). Šnekamosios kalbos proziškoji faktūra ir alogiškos jungtys įeina kaip eilutę skaldantys signalai, dar labiau pabrėžiantys įtampą („O ką gi aš dabar dainuot galiu / Širdim išvarginta, beveik ir nusivylusia“). Eilučių intonacijos taip netikėtai kaitaliojasi, kad nuolat išyra taisyklingo ritmo inercija ir susidaro aštriabriaunė ritminio judėjimo linija, grindžiama staigiais kirčiais ir pauzėmis („Aš visą dėmesį skyriau frazės pastatymui, o ne pėdos sukomponavimui“¹ – sakė poetas). Aliteracijos – dar viena K. Binkio dovana – taipogi pabrėžia ne lygų slydimą, o stabdymo, veržimosi, sproginėjimo garsus.

*Dar tada, kai pavasaris trunkės,
Visom upėm grūdosi ledai,
Mirė meilė ant svetimo rankų,
Išvadinta gražiais vardais.
„Elegantiškai sninga“*

Dainiškasis stilius, paveldėtas iš ikikarinių laikų, įsikerta į tokį pulsuojančią A. Miškinio eilėrašty kaip klasikinė pastovumo norma, reikalaujanti grakščių simetrijų ir harmoningo bangavimo. Ji sukurpo eilutes į trumpas ir lygias atkarpas, susieja jas į vientisą bėgimą paralelizmo linija padalytoje strofoje („Čia būna žalios vasaros, / O dar žalesnės rutos. / Prisiminė man baudžiavos, / Prisiminė rekrūtai“). Ji skaldo frazes į lengvo šūksmingumo lytis pagal impresionistinę B. Sruogos manierą, o ne į loginį

¹ A. Miškinio pasakojimas autoriui 1959.VIII.11.

rečitatyvą. Ji veja kūrinį iš pakartojimų siūlo, žaismingai permesdama iš eilutės į eilutę („Žiūriu žiūriu į aukštį – / Naktis gili gili. / Išskrido mano paukštės / Į svetimas šalis“). Ji orientuoja į liaudies dainos maloninius žodelius, stilizaciją („Eičia pasiskųščia tai vienai motulei“), laukdama iš eilėraščio melodingumo.

A. Miškinio eilėraštyje susitinka dvi lietuvių lyrikos stilistinės kryptys, ir jų polemiskas derinys lemia kūrinio jėgą. Poetas išlaiko skaidriąją vaizdų gamą, būdingą dainiškajam stiliui, kartu išdrasko ją ironijos permušimais. Jis perima nutylėjimų virpesį, bet užpildo pauzes nebyliais įtampos gestais, suspaudžia eilutes iki aforistinio kietumo. A. Miškinis, kaip ir Salomėja Nėris, naudoja simbolizacijos metodą, bet nesibaido drauge su K. Binkiu ir kasdieniško konkretumo („Ir tėvas išeina žiūrėti pavasario. / Aukštaitiškas, nešdamas rezgines“). Jis ištikimas poetizacijai, išreikšdamas ją netikėtai sugretintomis kaimo gamtos detalėmis („Gegužis lakštingalom plūdos / Per naktį neregę“). Paveldėdamas graudžiai nutęstą minorinę intonaciją, atmiešia ją pakiliais žodžiais ir veržlumo mostais, sukurdamas prieštarinę, sukiršintą, logiškai neišaiškinamą nuotaiką, kuri sudaro jo brandžiausios lyrikos centrą.

*Nueina traukiniai. Geležimi nužviegia.
Ir mano sielvartas per telegramų vielą.
Aš vis manau – esi tyra, baltesnė užu sniegą.
Tu mano tolima, brangi ir miela!*

*Turbūt girdėjai tu, kad mariose
Balti laivai linguoja plaukia, –
O gal kur tolimam krante į delnus veidas neriasi, –
Tai motinos, kuri sūnaus nebesulaukia...
„Melodeklamacija“*

Tačiau ilgainiui A. Miškinio eilėraščio koloritas vis labiau šviesėjo, sakinio tėkmė darėsi ramesnė, apsitrynė metaforos, ritmika pasinešė į skardų melodingumą. Atlyžo kontrastų įtampa, o be jos vaizdai sustingo gražumo pozose, intonacija įgavo deklamatoriško atspalvio („Nuskambėjai dalgeliais plieno. / Drobių raštai vargais užausti. / Mes regėjom tave Pilėnuose, / Mums regėjime augai skaisti“). Pasikeitė poeto santykis su nusistatytomis vertybėmis – išblėso ironija, liko aukštinimas. Artėjant Antrojo pasaulinio karo audrai, poetas glaudėsi prie gimtosios žemės kaip vienintelio tautos egzistencijos pastovumo, kuriuo nevalia abejoti. Kita priežastis – to meto A. Miškinio lyrikoje nesusidarė vidinės problematikos, dvasinės saviraidos, raiškaus subjektyvumo gilumą, galinčių tiekti nenutrūkstančią įtampos energiją visoms eilėraščio sistemoms.

Poetas norom ar nenorom atsistojo į apdainuotojo poziciją. Prieš akis – kaimas, simbolizuojantis tautos ir valstybės likimą. Prieš akis – objektyvios tikrovės įvykiai ir detalės. Poeto pareiga – vaizduoti, pasakoti, komentuoti, bet stovint nuošaly. Šitaip atsirado A. Miškinio poema *Keturi miestai* (1938). Tai objektyvizuotas pasakojimas, iš kurio nušalinta „aš“ figūra. Tik tas pasakojimas neturi nuoseklios fabulinės eigos, tvirtai apibrėžtų veiksmo vietos ir laiko kontūrų, veikėjai šmėkšteli šen bei ten kaip sąlyginiai tam tikrų situacijų pavadinimai. Epinio piešinio blankumą turi kompensuoti lyrinė idealizacija („Mes dar matom didelius daiktus / Ir tikime didelę prasmę“¹) puikiai instrumentuotų

¹ *Miškinis A. Keturi miestai. – K., 1939, p. 157.*

eilučių spindesys („Ir pinigas, ir šilkas – niekas, / Kai nėra kas kasas paglosto“¹), peizažinė tapyba, prilygstanti protarpiais A. Barausko *Anykščių šileliui* gamtos grožio apoteoze.

*Nėra niekur tokio miško kaip mūsų –
Ant pušelių, kaip varpeliai, skamba šiškos.*

*Ir paukšteliai, kaip iš knygų, pasakyčiau,
Kai sutupia palinguoti ant šakelių –*

*Tai suulba, tai sugieda, suraliuoja,
Net palingauja girelė, ta žalioji.*

*Nieks nematė, negirdėjo ir nežino
Tokio balto, tokio skambančio beržyno.*²

Lyrinio komentavimo ir stilingo aprašinėjimo vaidmuo ypač sustiprėjo tarybinio laikotarpio A. Miškinio kūrinuose (*Eilėraščiai*, 1960; *Arti prie žemės*, 1965; *Svajonė ir maištas*, 1967; *Dienoraštis*, 1972), kur objektas dar aiškiau stovi pirmoje vietoje. Dažniausiai tai gimtojo kaimo gamta, suvokta kaip nesikeičiantis egzistencijos pamatas („Žemės esmė pasiliks – nesikeis“). Gamtos vaizdas, gražintas į klasikinį paprastumą ir švelnumą, pasidarė universalia menine priemone reikšti visokiems gyvenimo aspektams. Tai liaudies dainos principas, natūraliai perimtas pamaldžiame nusilenkime visai kaimo kultūrai, pasmerktai išnykti sparčiuose industrializacijos tempuose. Tokiu švelniai niuansuotu gamtos vaizdu poetas geriausiai išsako savo džiaugsmingą pasaulėvaizdį, susidariusį socialistinėje santvarkoje.

*Tirpsta saulėj dienos ir sniegas.
Leis žemė žalius daigelius.
Upelis dainuodamas bėga
Per žydinčius akmenėlius.
„Paukščiai mielieji“*

A. Miškinio kūrybos kelias, nusidriekęs per pusamžį, nėra vienodas savo rezultatais ir reikšme. Aktyviausias vaidmuo priklauso tarpukario kūriniais, formavusiems naujovišką lyrizmo sampratą istorinėje miesto ir kaimo sankryžoje. Keliolika šio laikotarpio kūrinių įėjo į chrestomatinių lietuvių lyrikos fondą. „Štai kur poezija!“ – sakydavo K. Kubilinskas, cituodamas „Nėra niekur tokio miško kaip mūsų“. Suėję Niujorko ar Čikagos smuklėse lietuvių literatai, pasitraukę karo metu iš Lietuvos, deklamuodavo poemą „Ant Ligajo ežero krašto“ ir verkdamo, – pasakojo A. Morkus. A. Maldonis turėjo nusirašęs ranka visus poeto kūrinius, daugelį mokėjo atmintinai ir literatūrinio kelio pradžioje mokėsi iš jų. A. Baltakį žavėjo ironiškoji gaida, ir jis taip pat laikė A. Miškinį savo mokytoju. P. Širvys kūrė eilėraščius liaudies dainos stiliumi, atsigręždamas į A. Miškinio pavyzdžius, o pirmoji pokarinė poema – E. Mieželaičio *Iškovotoji duona* buvo parašyta *Keturių miestų* objektyvizuoto lyrizmo maniera.

¹ Ten pat, p. 46.

² Ten pat, p. 71.

E. Mieželaitis, 1966 m. atidarydamas pirmąją Poezijos pavasario šventę, iškilmingai išvardijo poetus, kurie „augino mus“. Didžiojoje lietuvių poetinės tradicijos grandinėje – K. Donelaitis, A. Strazdas, A. Vienažindys, Maironis, Putinas, Salomėja Nėris, V. Montvila – buvo paminėtas ir „dainingas Miškinis“.

A. Miškinis nusipelnė stovėti lietuvių poezijos klasikų būry.

Vytautas Kubilius, *XX amžiaus lietuvių poetai*, Kaunas: Šviesa, 1986, p. 210–223.